
LITERATURĂ CONTEMPORANĂ

NICOLAE BILEȚCHI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

CONSTANTIN LOGHIN

Istoricul literar Constantin Loghin (pseudonim: C. Frunză) s-a născut la 4 septembrie 1891 în comuna Budineț, jud. Storojineț, azi regiunea Cernăuți, și a decedat la 23 februarie 1961 la Gura Humorului. Este fiul răzeșilor Rozalia și Leon Loghin. Absolvent al liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți (1912) și licențiat al Facultății de Litere și Filozofie a Universității din același oraș (1919). Profesor la Școala Reală Superioară din Cernăuți (1920-1940), la liceul „Matei Basarab” din București (1940-1941), la Liceul Comercial și la Colegiul Național „Diaconovici Loga” din Timișoara (1944-1949), la Școala Pedagogică din Gherla (până în 1957). Membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina prin intermediul căreia a propagat mișcarea literelor din acest ținut aflat secole la rând sub ocupație străină. Președinte al Societății Scriitorilor Bucovineni (din 1938).

Autor al unei importante istorii literare, a unor impunătoare antologii de texte artistice, de profiluri bine conturate de scriitori, Constantin Loghin a fost, înainte de toate, un profesor veritabil de liceu, unul de tipul lui Eugen Lovinescu care, cum se știe, a făcut studii științifice de reală valoare nedespărțindu-se niciodată de catedra liceală. L-a interesat în primul rând fenomenul literar bucovinean influențat covârșitor de culturile germană și slavă răsăriteană, dar rămas totuși, în intuiția lui, unul de esență românească. Avea în acest sens perfectă dreptate cercetătoarea bucovineană Alexandrina Cernov, bazându-se pe această intuiție a lui C. Loghin, afirmă după mai bine de trei sferturi de veac că „cele două culturi – germană și slavă răsăriteană – atât de diferite, prin esența lor, au tins mereu să-și pună amprenta pe ființa scrisului românesc din această provincie, dar nu au reușit decât parțial, făcând-o puțin mai retardată, nu însă și înstrăinată de literatura din țară” (Alexandrina Cernov. *Pentru o istorie a culturii și literaturii române din Bucovina*// Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918. (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 1996, p. 6).

În această atmosferă eterogenă aprecierea justă a faptului cultural capătă o importanță deosebită. Profesorul de liceu Constantin Loghin, care preda literatura română din Bucovina, a înțeles că trebuie să mizeze pe faptul românesc din acest ținut, să-l desprindă de cel slav ori german și să-i determine valoarea intrinsecă. L-a interesat înainte de toate faptul de ordin didactic, atât din cauza că era de profesie profesor, cât și din motivul că, în concepția lui, „progresul literaturii stă în directă dependență de bunăstarea școlilor” (C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina...* p. 30). Savantul Constantin Loghin, care și-a propus să materializeze pledoaria lecțiilor sale și într-un volum de istorie a literaturii române din Bucovina, înțelege că o entitate de sinestătătoare, nu a putut începe acest studiu altfel decât intuind valoarea intrinsecă a faptelor didactice românești și urmărind prin ele miracolul încropirii procesului literar în devenire.

Constatarea în cauză pare să vină în contradicție cu afirmația făcută cu un deceniu și jumătate mai târziu de către George Călinescu, care vedea în Bucovina nu atât o literatură,

cât un frământ cultural: „În Bucovina, zicea el, mișcarea culturală a fost totdeauna vie” (George Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până la prezent*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura „Minerva”, 1988, p. 640). Dar nu e nici o contradicție, căci ambii autori, animați de aceleași scopuri, au folosit în cercetare doar modalități de analiză diverse. G. Călinescu, având la îndemână o literatură de acum constituită, s-a ocupat de ea prin prisma sincronică, folosind, cum spune într-o scrisoare către Al. Rosetti, „o priveliște de sus” și oprindu-se numai la figurile proeminente, unicele în stare să contureze personalitatea literaturii române. Autorul *Istoriei literaturii române din Bucovina*... Constantin Loghin, având în față o literatură încă în devenire, s-a văzut obligat să adopte principiul diacronic de cercetare, să studieze microscopic lăstarii poetici ai frământului cultural și să încropească din ei un proces artistic. Astfel, G. Călinescu și-a ales figurile proeminente din contextul întregii colectivități scriitoricești a României, pe când C. Loghin și-a extras elementul artistic doar din întreg frământul cultural al Bucovinei. Eminescu nu s-a putut înălța altfel decât pe soclul alcătuit din scriitorii de până la el; scriitorul bucovinean Mircea Streinul, pe care G. Călinescu îl numește în a sa *Istorie*... „sufletul poeziei bucovinene tinere” și „... întemeietorul grupării «Iconar»” (p. 906), nu a putut apărea din altceva decât dintr-o veritabilă mișcare culturală anterioară, care mișcare îl ține încă într-un con de umbră („...hibriditatea și lipsa de gust înăbușe totul” (p. 907), va spune în continuare același G. Călinescu).

În concepția lui Constantin Loghin, literatura română din Bucovina a prins glas în frământul cultural datorită faptului că „a fost scrisă de scriitori bucovineni și este ecoul durerilor și năzuințelor noastre, că a fost, cel puțin în timpurile mai îndepărtate, singura hrană sufletească a câtorva generații românești din Bucovina, că a fost singurul far luminos, către care căuta scăpare corabia rătăcitoare a românismului din Bucovina”. „... Chiar numai acest fapt, zice el în continuare, ne dă tot dreptul ca să numim literatură bucovineană tot ce s-a scris în această țară de la anexare (1775) până la Unirea cu patria-mumă (Loghin, Constantin *Istoria literaturii române din Bucovina*... p. 15). Într-un cuvânt, la capătul exercițiului de instruire el a înțeles că ceea ce urmărește în lecțiile sale prin intuiție – încropirea procesului literar – s-a adevărit. Concluzia pedagogului Constantin Loghin a fost atât de importantă, încât n-a putut să nu fie luată ca punct de pornire și de savantul Constantin Loghin. *Istoria literaturii române din Bucovina*... începe chiar cu fraza care exprimă gândul la care el, eliptic, a ajuns în cadrul prelegerilor sale pedagogice îndelungate: „O literatură a Bucovinei a existat”.

Această operă capitală a fost precedată de o serie de lucrări care au avut menirea de a oferi date literare importante, de a prezenta schițe mai mult sau mai puțin complete ale unor stări artistice impunătoare, de a puncta evoluția unui gen sau altul: profilul artistic *Ion Grămadă* (1924) antologia *Scriitori bucovineni* (1924) volumul de sinteză *Istoria literaturii române (De la început până în zilele noastre)* (1926) și alt. Dimensiunile faptelor literare sunt proiectate, cum vedem, atât pe un fundal regional, cât și pe unul general românesc, având menirea de a diviza organic procesul literar, așa cum a evoluat el. „... O dată cu unirea de la 1918, constată C. Loghin s-a încheiat epoca literaturii bucovinene provinciale, menită să treacă în domeniul istorie, rămânând ca literatura ce se scrie de la 1918 în această provincie a României Mari, să fie integrată în istoria literaturii românești...” (C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina*... p. 15-16).

Așadar, autorul pornește de la ideea sugerată de starea de facto din provincie că în literatura română din Bucovina nu există un proces artistic unitar, ci două: procesul, cum zice autorul, provincial, sau, cum zicem noi azi, regional, și procesul general românesc considerat ca fiind împlinit. Divizarea impune, evident, modalități specifice de analiză, căci

una e când ai de a face cu un proces în devenire și cu totul alta – când acesta e considerat în linii mari constituit.

Perioada cea mai grea, dar și cea mai valoroasă în statornicirea literaturii bucovinene, e, desigur, aceea de încropire a procesului artistic regional. Aici autorul adună scrupulos și pune la contribuție tot ce poate conduce la constituirea procesului literar: folclorul, cronografia, calendarele, ziarele, revistele, societățile de creație, rolul literaturii din Țară, influențele străine, factorii politici și economici, probitatea consumatorului de valori literare, interacțiunea altor arte etc.

Folclorul, în accepția lui C. Loghin, avea darul de a pregăti concepția artistică a viitorilor scriitori, de a-i iniția în problemele de măiestrie literară. Despre opera lui S. Fl. Marian autorul afirmă în bună cunoștință de cauză că „... îi lipsea doar poezia” pentru ca autorul ei „... să poată fi considerat Homerul nostru” (p. 183).

Amintirea cronicilor aducea ideea de istorism, de necesitate a îmbinării rodnice a tradițiilor și inovației în actul artistic, ceea ce pentru o literatură în devenire, cum era cea din Bucovina dintre anii 1775-1918, era de o importanță primordială.

Reprezentările teatrale, care aveau loc când spontan, când în mod organizat, aveau o influență atât de mare asupra tineretului, încât îl determina să se apuce de scris. „Acuma, își amintește studentul de atunci T. V. Ștefanelli să fi văzut biblioteca studenților cât era de căutată și cum piesele publicate de V. Alecsandri, C. Negruzzi, M. Millo și de alți autori erau citite și răscitite de studenți. Intrase o boală între noi a repeta cântece și fraze din teatru, a «face» poezii și a scrie chiar piese de teatru pe care le arătam pe întrecute unul altuia”.

Desigur, cele mai efective mijloace de orientare a frământului cultural spre încropirea unei literaturi în devenire au avut-o contactele directe dintre scriitorii din Țară și cei din Bucovina, societățile culturale și publicațiile periodice. Nu toate datele despre această integrare au putut fi incluse de autor în istoria în cauză, dar aceasta nu vorbește despre caracterul infim al unora dintre ele. Dimpotrivă, autorul revine mai târziu la ele, editându-le în mod integral în volume aparte, cum ar fi *Anul 1848 în cultura și literatura Bucovinei* (1926), *Antologia scrisului bucovinean* în două volume (1938), *Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina. 1862-1932, schiță istorică* (1932) ș. a.

Rolul unor periodice bucovinene (ziarul *Bucovina*, spre exemplu) a fost uneori atât de mare, încât critica le-a asemuit cu unele publicații programatice de talia *Daciei literare* care au orientat, la timpul lor, întreaga literatură română. Faptul a fost confirmat chiar de marele N. Iorga. „«*Bucovina*», zice el, ajunge a fi și o revistă literară cum nu mai era alta, un fel de urmare – fără conducere și neconținută colaborare din partea lui Kogălniceanu – a «*Daciei literare*» de *odinioară*” (N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, vol. III, p. 20). Dacă, potrivit lui G. Călinescu, *Dacia literară* a avut un merit deosebit tinzând să realizeze dorința „ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți” – și a realizat-o – cu atât mai mare a fost meritul *Bucovinei* care a realizat același scop, având pe atunci în față un material încă inform și fluid ce se impunea a fi organizat pe principii artistice. Un scop similar l-a realizat în continuare și revista bucovineană *Junimea literară*, erijându-se pe parcurs într-o altă revistă românească de mare prestigiu – *Sămănătorul*.

Procesul constituirii organizației scriitorilor bucovineni evolua pe calea evidențierii tinerelor talente din ceea ce G. Călinescu numea frământ cultural și pe calea asimilării scriitorilor din Țară care și-au făcut studiile la Cernăuți și au rămas în acest oraș sau au venit din dorința de a-și da concursul la prosperarea culturii bucovinene, cum au făcut-o, bunăoară, A. Pumnul ori D. Petrino. Către anul 1918 când, după opinia lui C. Loghin, „s-a încheiat epoca literaturii bucovinene provinciale”, procesul acesta de asimilare era deosebit

de intens și vorbea parcă de la sine despre tendința organică a literaturii bucovinene de a conviețui reciproc cu cea din Țară. Faptul ca atare impunea necesitatea clarificării problemei: ce înțelegem prin noțiunea de scriitor bucovinean. „Pentru a curma discuții contradictorii, atrăgea atenția C. Loghin, trebuie să lămurim, de la început, pe cine îl considerăm «scriitor român bucovinean»”. „Este, se întreba el, scriitor orice literat care s-a născut în această țară, fiind indiferent unde a trăit și ce a scris? Sau este scriitor bucovinean orice literat, fără privire la locul de proveniență, care numai a trăit și a scris în Bucovina!”

În ce privește ipoteza întâia cred că locul nașterii singur este insuficient pentru stabilirea indigenatului literar... condițiunile esențiale pentru această încetățenire fiind locul petrecerii scriitorului în cea mai mare parte a vieții, dar, mai ales, în timpul creației literare, opinia contemporanilor în această materie și subiectul scrierilor.

Astfel D. Petrino, A. Pumnul, cu toate că s-au născut aiurea, rămân scriitori bucovineni, iar Scavinschi, S. Bodnărescu, D. Onciul, cu toate că sunt născuți în Bucovina, unde și-au petrecut copilăria și timpul anilor școlari, tocmai în baza principiului mai sus stabilit nu-i vom considera scriitori bucovineni. Și iarăși, în baza aceluiași principiu, va fi scriitor bucovinean E. Grigorovitză, care s-a născut și a copilărit în Bucovina, a trecut de tânăr în vechiul Regat, unde a rămas până la moarte, dar în scrierile sale a descris împrejurări bucovinene, a adus tipuri caracteristice din Bucovina, a istorisit întâmplări de aici și a plâns cu atâta duiosie după trecutul românesc al acestei țări” (C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina...*, p. 17-18).

Bazată pe un material faptic inedit, strict proporționată și patent articulată, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)* de C. Loghin s-a distins ca o carte de prestigiu printre celelalte lucrări de acest tip. Analizând-o în contextul *Literaturii române moderne*, vol. I – 1920, vol. II – 1921 de Ovid Densusăneanu, *Istoria literaturii române. Epoca veche* (1921) de Sextil Pușcariu, *Introducere în studiul literaturii vechi* (1922) de Al. Procopovici și *Istoria literaturii române moderne* (1923) de G. Bogdan Duică, cercetătorul Dumitru Apetri constată că ea e net superioară „ca sursă informativă, dar în primul rând ca nivel de interpretare a fenomenelor și evoluției literare” (Dumitru Apetri, *Eseuri și profiluri literare*, Chișinău, 2007, p. 22).

Ar fi nedrept să reducem activitatea lui Constantin Loghin doar la această carte de mare amploare, de profundă importanță și de largă influență. De rând cu ea, el a mai scris o serie de studii foarte necesare pentru cultura Bucovinei care lupta pentru emancipare, pentru trezirea și consolidarea conștiinței naționale: *O sută de ani de la nașterea lui Alecu Hurmuzachi* (1924), *Antologia literaturii române pentru bacalaureat*, vol. I-IV (1938), *Gramatica limbii române*, vol. I-II (1941), a coordonat o serie de lucrări ce țin de tema Eminescu și Bucovina. Dar nu le-am analizat aparte, fiindcă ele, ca niște afluenți mai mici, dar foarte importanți, s-au integrat aproape plenar în aceea albie largă a culturii bucovinene care se numește *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918* și care are subtitlul *În legătură cu evoluția culturală și politică*, deosebit de relevant în cadrul celor afirmate. Anume în acest context organic și-au putut da mâna, ca actanți ai procesului literar, dar și cultural, scriitorii de seamă ai timpului Iraclie Porumbescu, Vasile Bumbac, Nicu Dracinschi, George Voevidca, Adrian Forgaci, lingviștii Aron Pumnul și Sextil Pușcariu, oamenii politici ce țin de familiile Hurmuzachi, Flondor, ca să ne limităm doar la câteva exemple.

Prețuită înalt la data apariției, cartea de căpătâi a lui C. Loghin, se bucură și în prezent de aprecieri dintre cele mai favorabile și de perspectivă, cum ar fi cea a cercetătorului G. Bostan, care consideră că ea „poate servi drept premisă pentru elaborarea unor capitole

ale literaturii românești din actuala regiune Cernăuți (Grigore Bostan, *Surse pentru o istorie a culturii noastre*// Plai românesc, 1992, 5 noiembrie).

Profesor de înaltă ținută pedagogică și cercetător de reală valoare științifică, Constantin Loghin a dat la lumină lucrări care au dăinuit peste vremi și continuă și azi, după scurgerea a mai bine de trei sferturi de veac, să rămână surse de referință mult solicitate și înalt apreciate de către cititorii cointeresați de destinele literaturii și culturii române din Bucovina.

Op.: *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, 1926; *Scriitori bucovineni. Antologie*, Cernăuți, 1924; *Anul 1848 în cultura și literatura Bucovinei*, Cernăuți, 1926; *Antologia scrisului bucovinean (până la unire). vol. I Poezia și vol. II Proza*, Cernăuți, 1938; *Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina 1862-1932*, Cernăuți, 1932.

Lit.: Petru Rezuș, *Profesorul Constantin Loghin*// Pagini bucovinene II, 4, 1983, octombrie; Alexandrina Cernov, *Pentru o istorie a culturii și literaturii române din Bucovina*// Constantin Loghin. *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 1996, p. 5-9; Grigore Bostan, *Surse pentru o istorie a culturii noastre*// Plai românesc, 1992, 5 noiembrie; Mircea Lutic, *Un mare bucovinean – Constantin Loghin*// *Literatura și arta*, 1992, 10 decembrie; Dumitru Apetri, *Constantin Loghin, promotor al valorilor culturale*// D. Apetri, *Eseuri și profiluri literare*, Chișinău, Editura „Elan Poligraf”, 2007, p. 20-24.